

Foredragsrække på Aalborg Universitet 2009

”Hvad enhver dansker bør vide”

Nyere danmarkshistorie v/ Michael Bregnsbo, lektor, ph.d. Syddansk Universitet refereret af Jens Dalgaard-Nielsen.

Hans foredrag tog udgangspunkt i opstilling af, hvad han benævnte, to traditionelle opfattelser i nyere danmarkshistorie (se nedenfor), hvorpå han via eksempler påviste, at disse opfattelser ikke holdt vand.

1. Danmark er og har traditionelt været et lille, fredeligt sindet land, der er blevet truet af naboerne, især af Tyskland.
2. Der er en lang, særegen dansk tradition for at løse politiske og sociale problemer på fredelig vis; socialt afbalanceret og uden brug af vold.

Ad. 1. Danmark som et fredeligt land

Myten starter/hidrører bl.a. fra nederlaget i 1864.

Et generelt problem er bl.a., at begrebet ”det nuværende Danmark” bliver projiceret tilbage på forholdene i tidligere tider.

Vi har ikke været en europæisk stormagt, men tidligere var vi en regional stormagt (her refererer han til en bog om det danske imperiums storhed og fald, litteraturliste følger bagerst i denne artikel).

Når man i dag snakker om, at beslutninger i fortiden var tåbelige, så er det fordi man ikke tænker på, at Danmark tidligere var en stor magt, hvor de daværende beslutninger gav (mere) mening.

Eksempel 1. Christian III og kejser Karl V

I 1530'erne var vi en slyngelstat, der ikke fulgte datidens internationale spilleregler om statsforhold, diplomati m.v.

Anstødsstenen var, at adelen i 1523 afsatte Christian II. Han kom i 1531, med løfte om frit lejde, til København, hvor man fængslede ham. Det chokerede de udenlandske fyrster, da lydigheden mod fyrsten var alfa og omega i datidens forestilling.

Kejser Karl V var Christian II's svoger, og Karl ville gerne kontrollere det daværende Danmark i og med, at Christian II var konge der. Danmark ville være en form for lydland, og da Karl herskede over store landområder i bl.a. Europa, ville han dermed være en form for verdensherosker.

Frankrig og Nederlandene modarbejdede Karl. Nederlandene var et rigt samfund, og finansierede bl.a. Karls krige. De handlede meget på Østersøen, men skulle betale told til Danmark, der havde et stærkt våben i hænde i form af, at de kunne spærre Øresund for trafik. Så nederlænderne var interesserede i et svækket Danmark.

I 1544 fik Christian III en ordning med Karl V, og Danmark kom ud af sin internationale isolation. Men inden da, havde Danmark modstået presset fra Tyskland og Nederlandene i omkring 20 år.

Bregnbos argument er her, at hvis Danmark havde været en småstat uden betydning, så ville Tyskland og Nederlandene ikke have fundet det ulejligheden værd, at lave den traktat med Danmark.

Eksempel 2. Den dansk-russiske konflikt i 1762

Et andet eksempel vedrører gottorpertugen, der blev russisk zar. Hertug Peter af Gottorp havde mistet land i Slesvig-Holsten, og var ikke glad for danskerne. Men så

blev han russisk zar, og begyndte at orientere den russiske politik efter sine præferencer som gottorpertug.

Problemstillingen dengang var, at Rusland kunne have udraderet Preussen, der var træt efter langvarige krige i Europa. Men zaren valgte at slutte fred med Preussen og ville i krig med Danmark.

Danmark var isoleret, men valgte at gå i krig mod Rusland. Danmark var en betydelig flådemagt, Rusland havde ikke nogen stor flåde, og måtte marchere via Polen og Preussen, for at komme i krig med Danmark.

De danske forberedelser gik på at tage stødet fra russerne i Mecklenburg (det var et område, der var lettere at forsvare), og dermed ikke i selve det daværende danske område.

Danskerne besatte Hamburg og forlangte et krigslån, og indkvarterede sig på lybsk område, i strid med lybeckernes ønsker.

Bregnsbo konkluderer, at Danmark altså ikke var et fredeligt lille land i denne situation.

Krigen blev i øvrigt ikke til noget, da zaren blev styrtet ved at kup. Hans hustru, Katharina, blev zarina. Og hun (Rusland) vil hellere være allieret med Danmark end Sverige.

Ad. 2. Tradition for at løse politiske og sociale problemer osv...

Eksempel 1. Landboreformer mv.

Et markant eksempel er landboreformerne i slutningen af 1700-tallet. Der var bl.a. stavnsbåndets opløsning i 1788, året før den franske revolution brød ud.

Baggrunden for landboreformerne var bl.a. en kraftigt voksende befolkning (det var lykkedes at bringe dødstallet ned) og ditto opadgående konjunkturer, ligesom der var stigende velstand i Danmark.

Tidligere levede landbobefolkningen af et slags substitutionslandbrug, hvor det lige handlede om at overleve. Det gamle system med, at en bonde havde at stribe jord hist og her, var i øvrigt en slags forsikringsordning.

Men i slutningen af 1700-tallet begyndte man, udover at producere landbrugsvarer til eget forbrug - som tidligere - at kunne producere mere, og dermed også have noget tilovers til at sælge på et frit marked.

Der var to reformtyper:

- Tekniske og produktionsmæssige (indførelse af kulturkløver, udskiftningen)
- Sociale og retslige (selveje, tugtelsesret, hoveri, stavnsbånd)

Det gamle dyrkningssystem blev overflødiggjort ved at man indførte kulturkløver. Derved blev udbyttet mangedoblet, og den gamle "forsikringsordning" med fællesskabet blev uhensigtsmæssig, og man fik udskiftningen.

Loven om udskiftningen kom, efter at denne havde fundet sted. Udskiftningen skete lokalt mellem godsejere og bønder, fordi de fandt ud af, at det var en god fidus, det skete i høj grad på lokalt initiativ.

Godsejere, bønder og långivere tog selv initiativet til, at bønderne købte deres gårde, altså selvejets indførelse. Men der var ingen tvang, f.eks. fra statens side.

Angående de sociale og retslige forhold:

På landet var der gårdmænd, husmænd og daglejere. Fordelingen omkring år 1700 var, at der var 4 gårdmænd for hver 1 af de andre. Omkring 1780 var forholdet ændret, så der nu var 1 gårdmand for hver 4 husmænd og daglejere.

Det var i øvrigt forbudt at udstykke gårdene, da man frygtede, at de ville blive for små, og ikke kunne svare skat.

Men omkring 1780 var der opstået et jordløst landboproletariat, der ikke havde udsigt til nogensinde at komme til at eje noget.

Tugtelsesretten: Fra 1791 måtte godsejerne ikke prygle gårdmændene og deres koner, først 50 år senere blev det forbudt at prygle daglejerne.

Hoveriet: Med den stigende rigdom for bønderne, kunne bonden sende en anden i sit sted til at forrette hoveri. Og der var mange, der kunne hyres, så det var ikke længere den store belastning for bønderne.

Stavnsbåndet: Det er traditionelt blevet anset for topmålet af undertrykkelse. Formålet med stavnsbindingen var militært. Godsejeren skulle kunne stille med et antal unge mænd, der kunne springe soldat. Desuden var der den fordel for godsejerne, at de kunne holde lønningerne nede og presse folk til et dårligere fæste, end hvad de måske kunne have opnået et andet sted. Men de unge mænd måtte altså ikke forlade deres hjemstavn.

I forordningen af 1788 er der dog ikke et ord om bondefrigørelse, det var en omlægning af den militære udskrivning, idet staten fra år 1800 selv udskrev de unge mænd (der var en overgangsordning på 12 år).

Først i 1848 blev amtsstavnsbåndet ophævet.

Landboreformerne var altså, ifølge Bregnsbo, udelukkende behård klassepolitik, der kun tjente de besiddende, nemlig gårdmændene og godsejerne. Mathæusevangeliets ord om, hvem der skal have og hvem der skal betale, er den bedste beskrivelse af udskiftningen og landboreformerne dengang, siger han.

Eksempel 2. Enevældens fald mv.

Et andet eksempel på, at den danske tradition for at løse politiske problemer ikke var så fredelig, er enevældens fald og junigrundlovens indførelse.

I 1848 faldt enevælden fredeligt i Danmark, i modsætning til hvad der skete i mange andre lande i Europa. Der blev samtidig indført lige og almindelig valgret for mænd. De fem F'er (fruentimmere, fremmede, folkehold, fjolser og den sidste fik jeg ikke fat i, måske var det fjender) var undtaget.

Men den fredelige overgang er kun en del af historien, der er en anden også.

Folketoget til kongen krævede enevælden afskaffet og desuden, at Slesvigs tilknytning til Danmark skulle sikres.

I Holsten og Lauenburg var folk tysksindede, i det nordlige Slesvig var folk overvejende dansksindede.

Holsten og Lauenburg var medlemmer af det tyske forbund, og da der rejstes krav om, at Tyskland skulle samles, var det naturligt, at Holsten og Lauenburg skulle være med. Men for danskerne var det uacceptabelt, at Slesvig skulle med.

Kravet om en fri forfatning, var for det københavnske borgerskab en metode til at få en ny regering, der kunne fastholde Slesvig for eller sammen med Danmark.

I Hertugdømmerne betragtede man det som et statskup, og man dannede en regering der. I både Danmark og i Hertugdømmerne bliver der dannet regeringer af liberalt- konservativt tilsnit.

Så udbrød det, man kalder tre-årskrigen, der som udgangspunkt var en borgerkrig. Soldaterne bar i øvrigt samme slags uniformer.

Grunden til, at der udbryder borgerkrig, i og med at enevælden falder, er, at den enevældige stat traf suveræne beslutninger, gældende for alle landets indbyggere, nu vil det være flertallet i et parlament, der fremover skal bestemme.

De tysktalende var bange for at blive majoriserede, derfor greb de til våben.

Så er det Bregnsbo konkluderer, at den borgerkrig, der kom som følge af enevældens fald, jo ikke var et udtryk for en fredelig overgang til demokrati. Tværtimod blev den særdeles blodig, skillelinierne forløb blot efter nationale kriterier frem for sociale, som det ellers var de fleste andre steder i Europa.

Når grundloven blev så relativt liberal i forhold til tiden, var det fordi bondesønnerne var i krig. Det var svært at nægte dem valgret.

Bregnsbo konkluderer alt i alt, at hvad enhver dansker bør vide om danmarkshistorien, bl.a. omfatter, at de myter, der normalt florerer om de nævnte danske forhold, ikke holder i virkeligheden.

Litteratur:

Bregnsbo, Michael og Jensen, Kurt Villads: Det danske imperium. Storhed og fald, København 2004.

Jespersen, Knud J.V.: Historien om danskerne 1500-2000, København 2007.

Frandsen, Karl-Erik: "1523-1588", i: Carsten Due-Nielsen m.fl. (red.): Konger og krige 700-1648, Dansk Udenrigspolitik Historie, bind 1, København 2002.

Lausten, Martin Schwarz: Christian 2. mellem paven og Luther. Tro og politik omkring "den røde konge" i eksilet og i fangenskab (1523-1559). Kirkehistoriske Studier, III.3, København 1995.

Feldbæk, Ole: "1720-1814", i: Carsten Due-Nielsen m.fl. (red.): Revanche og neutralitet 1648-1814, Dansk Udenrigspolitik Historie, bind 2, København 2002.

Norrie, Gordon: "Felttoget i Mecklenburg 1762", Historisk Tidsskrift, XI. række, bind 6, København 1962.

Feldbæk, Ole: Danmarks økonomiske historie 1500-1840, Herning 1993.

Kjærgaard, Thorkild: Den danske revolution 1500-1800. En økohistorisk tolkning, København 1991.

Stendal Pedersen, Finn: Den ulige frihed. Studier i myten om stavnsbåndsløsningens betydning, Odense 1990.

Bjørn, Claus: 1848, Borgerkrig og revolution, København 1998.

Bjørn, Claus: Kampen om grundloven, København 1999.